

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань охорони здоров'я

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-95-16, тел./факс: 255-95-33

До р. № 8625, н.д.
України Унгурян П.Я. та
іни.

р. № 8625-1, н.д.

Макар'ян Д.Б. та іни.

р. № 8625-2 н.д.

Купрій В.М. та ін.

№ 04-15/03-401 (82586)

"25" квітня 2019 р.

Верховна Рада України

Комітет Верховної Ради України з питань охорони здоров'я розглянув на своєму засіданні проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо захисту прав дітей при використанні допоміжних репродуктивних технологій)» (р. № 8625), поданий народними депутатами України: Унгуряном П.Я., Білозір О.В., Сисоєнко І.В., Солов'єм Ю.І., Лавриком М.І. та Кришиним О.Ю., а також альтернативні до нього проекти законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо застосування допоміжних репродуктивних технологій)» (р. № 8625-1), поданий народними депутатами України: Макар'яном Д.Б. та Лівіком А.П., та «Про внесення змін до Основ законодавства про охорону здоров'я (щодо уникнення дискримінації пацієнтів при використанні допоміжних репродуктивних технологій)» (р. № 8625-2), поданий народним депутатом України Купрієм В.М. (протокол № 106 від 23 квітня 2019 року).

Метою цих законопроектів є врегулювання на рівні закону окремих питань застосування в Україні допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ), зокрема:

законопроектом р. № 8625 вносяться зміни у статтю 48 «Штучне запліднення та імплантація ембріона» Основ законодавства України про охорону здоров'я, що передбачають зміну назви цієї статті на «Застосування допоміжних репродуктивних технологій», надання права на застосування ДРТ лише громадянами України, а також іноземцями та особами без громадянства, які постійно проживають на території України, а також можливість застосування ДРТ методом перенесення ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою), в організм іншої жінки лише за умови наявності письмової згоди членів подружжя (чоловіка та жінки), жінки щодо якої здійснюється така допоміжна репродуктивна технологія та її чоловіка (у разі його наявності);

законопроектом р. № 8625-1 вносяться зміни у статтю 48 «Штучне запліднення та імплантація ембріона» Основ законодавства України про охорону здоров'я, що передбачають зміну назви цієї статті на «Застосування допоміжних репродуктивних технологій», надання права на застосування ДРТ громадянам України, іноземцям, особам без громадянства, які постійно

проживають в Україні та іноземцям, які тимчасово перебувають в Україні, а також можливість скористатися такою методикою ДРТ як сурогатне материнство лише подружжю (чоловіку та жінці), які перебувають у зареєстрованому шлюбі за умови наявності їхньої письмової згоди і одночасно письмової згоди жінки (сурогатної матері) щодо якої здійснюється така допоміжна репродуктивна технологія та її чоловіка (у разі, якщо сурогатна мати перебуває в зареєстрованому шлюбі);

законопроектом р. № 8625-2 вносяться зміни у статтю 48 «Штучне запліднення та імплантація ембріона» Основ законодавства України про охорону здоров'я, що передбачають надання рівних з громадянами України прав на застосування усіх методів ДРТ іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово перебувають на території України.

Водночас проектами законів р. №№ 8625 та 8625-1 передбачено внесення зміни до примітки 1 статті 149 Кримінального кодексу України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини», якою пропонується поширити передбачену цією статтею кримінальну відповідальність за експлуатацію людини на випадки примусового використання жінки для перенесення в її організм ембріону людини, з метою виношування та народження дитини.

Слід зазначити, що національним законодавством вже врегульовано деякі питання щодо застосування ДРТ.

Так, Цивільний кодекс України чітко визначає коло осіб, які мають право брати участь в програмах ДРТ. Зокрема, статтею 281 кодексу визначено, що повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій відповідно до порядку і умов, встановлених законодавством.

Статтею 48 Основ законодавства України про охорону здоров'я визначено, що застосування штучного запліднення та імплантації ембріона здійснюється згідно з умовами та порядком, встановленими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, за медичними показаннями повнолітньої жінки, з якою проводиться така дія, за умови наявності письмової згоди подружжя, забезпечення анонімності донора та збереження лікарської таємниці. Розкриття анонімності донорів ембріонів може бути здійснено в порядку, передбаченому законодавством.

Порядок застосування ДРТ в Україні затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 року № 787. Він регулює відносини між пацієнтами та закладами охорони здоров'я, які забезпечують застосування ДРТ, визначає механізм та умови їх застосування. Зокрема, у ньому дано визначення ДРТ (*методики лікування безпліддя, за яких маніпуляції з репродуктивними клітинами, окремі або всі етапи підготовки репродуктивних клітин, процеси запліднення і розвитку ембріонів до перенесення їх у матку пацієнтки здійснюються в умовах in vitro*), а також визначено: основні методики лікування ДРТ; показання та протипоказання до застосування ДРТ; право пацієнта на вільний вибір закладу охорони здоров'я для отримання лікування методиками ДРТ; вимоги до закладів, що застосовують ДРТ; обсяг

обстеження осіб щодо яких проводяться лікувальні програми ДРТ; умови та порядок здійснення донації сперми, ооцитів, гамет і ембріонів; основні умови застосування такої методики ДРТ як сурогатне материнство. Вказаним наказом також затверджено рекомендований перелік оснащення та обладнання закладу охорони здоров'я, який проводить ДРТ та зразки відповідної медичної документації щодо застосування ДРТ (*інформовані добровільні згоди на донорство сперми, ембріонів, та ооцитів, заява пацієнтки/пацієнтів про використання донорських ооцитів, анкета та особиста картка донора ооцитів, особиста картка донора сперми, заява сурогатної матері, довідка про генетичну спорідненість батьків (матері чи батька) з плодом, згода чоловіка сурогатної матері на її участь у програмі сурогатного материнства, заява на кріоконсервацію ембріонів, заява на розморожування і перенесення ембріонів тощо*).

Статтею 123 Сімейного кодексу України визначено, що:

у разі народження дружиною дитини, зачатої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, здійснених за письмовою згодою її чоловіка, він записується батьком дитини;

у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя;

подружжя визнається батьками дитини, народженої дружиною після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Державна реєстрація дитини, народженої в результаті застосування ДРТ здійснюється згідно з Правилами державної реєстрації актів громадянського стану в Україні (*затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5*), де визначено, що у разі народження дитини жінкою, якій в організм було перенесено ембріон людини, зачатий подружжям у результаті застосування ДРТ, державна реєстрація народження дитини проводиться за заявою подружжя, яке дало згоду на таке перенесення. Одночасно з документом, що підтверджує факт народження дитини цією жінкою, подається заява про її згоду на запис подружжя батьками дитини, справжність підпису на якій має бути нотаріально засвідчена, а також довідка про генетичну спорідненість батьків (матері чи батька) з плодом. При цьому в графі «Для відміток» актового запису про народження робиться такий запис: «Матір'ю дитини згідно з медичним свідоцтвом про народження є громадянка (прізвище, власне ім'я, по батькові)», а також зазначаються найменування закладу (установи), що видав(ла) довідку, дата її видачі та номер, дані нотаріуса дата та за яким реєстровим номером засвідчено справжність підпису жінки на заяві про її згоду на запис подружжя батьками дитини.

Однак на рівні закону в Україні не має окремого визначення ДРТ та сурогатного материнства, не визначено організаційно-правові умови донорства сперми, ооцитів, гамет і ембріонів (із зазначенням віку, прав і обов'язків донорів), застосування сурогатного материнства (прав та обов'язків сурогатної матері та генетичних батьків дитини, істотних умов договору про сурогатне материнство тощо) та порядок зберігання використання і утилізації, вирощених

для застосування ДРТ людських ембріонів, зокрема, умови їх кріокосервації та розморожування, можливість їх використання для розвитку репродуктивних технологій або для лікувальних програм інших пацієнтів тощо. Не встановлено кримінальної відповідальності за можливі зловживання та правопорушення у цій сфері.

З огляду на це законодавча ініціатива авторів законопроектів заслуговує на увагу.

Водночас, слід зауважити, що запропоновані усіма альтернативними законопроектами зміни до статті 48 Основ передбачають або звуження (р. № 8625) або необґрунтоване розширення кола осіб з числа іноземних громадян, які постійно проживають або тимчасово перебувають в Україні (р. №№ 8625-1, 8625-2) і можуть скористатися методиками ДРТ, у тому числі методикою сурогатного материнства. Зокрема, законопроектом р. № 8625-2 таке право надається нарівні з громадянами України усім іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово перебувають на території України.

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне висловити певні застереження.

Запропонована концепція законопроекту р. № 8625-2, згідно з якою іноземці та особи без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, мають рівні з громадянами України права на застосування усіх методів допоміжних репродуктивних технологій за умови наявності «письмової згоди подружжя, забезпечення анонімності донора та збереження лікарської таємниці», без будь яких визначених на рівні Закону застережень, становить ризик використання послуг сурогатної матері для народження та подальшого усиновлення дитини особами, які перебувають в одностатевих шлюбах.

Крім того, на думку Комітету, реалізація таких ініціатив на практиці може призвести до того, що діти, народжені в результаті використання ДРТ, опиняться за межами правового поля як України, так і країни своїх батьків. Адже, за законами деяких держав, де сурогатне материнство заборонено (*Австрія, Італія, Китай, Норвегія, Туреччина, Швеція, Франція, окремі штати США (Аризона, Мічиган)*) чи допускається лише як некомерційна допомога (*Данія, Ізраїль, Канада*), сурогатна матір вважається повноправною матір'ю дитини, якщо суд не ухвалить рішення на користь біологічних батьків. Тому, дітей, які народжені сурогатною матір'ю в Україні для іноземців, не визнають та не приймають у таких країнах і батьки вдаються до незаконних способів, зокрема, використовуючи шлях контрабанди, для вивозу дітей за межі України. Долю кожної такої дитини не може відстежити жодна країна. Все це призводить до небажаних наслідків, насамперед, до порушень прав дитини на недискримінацію на основі народження або статусу батьків, на ім'я, громадянство та національність, на зростання в сім'ї тощо.

На це звертає увагу у своїх висновках й Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України, яке висловлюється на підтримку забезпечення правового регулювання інституту допоміжних репродуктивних технологій в Україні, однак, застерігає проти порушення норм міжнародного законодавства у цій сфері, через запропоноване авторами законодавчої ініціативи розширення кола осіб, які можуть скористатися такими методиками в Україні.

Зокрема, ГНЕУ наголошує на необхідності дотримання вимог ст. 21 Конвенції про права людини та біомедицину 1997 р. (підписана Україною в 2002 році) щодо заборони використання людського тіла як джерела отримання фінансової вигоди та пропонують виробити таку модель організації сурогатного материнства, яка врахувала б всі позитивні та негативні моменти практики його застосування з одночасним визначенням на законодавчому рівні заходів упередженої дії, зокрема, щодо заборони так званого «сурогатного туризму».

З огляду на зазначене вважаємо, що застосування допоміжних репродуктивних технологій методом замінного (сурогатного) материнства може здійснюватися лише щодо громадян України та іноземців – громадян країн, у яких такий метод допоміжних репродуктивних технологій не заборонений законом, а у випадках, коли іноземці проживають не в країні громадянської належності, – і законом країни проживання. При цьому, умовами застосування замінного (сурогатного) материнства має бути генетичний зв'язок дитини принаймні з одним із майбутніх батьків та відсутність безпосереднього генетичного зв'язку дитини із замінною (сурогатною) матір'ю, крім випадків, коли замінною (сурогатною) матір'ю є родич майбутніх батьків.

Також необхідно зауважити, що запропонована законопроектом р. № 8625-1 норма щодо надання права на застосування методики сурогатного материнства лише подружжю (чоловіку та жінці), які перебувають у зареєстрованому шлюбі, не узгоджується з положеннями статті 281 Цивільного кодексу України, яка визначає право повнолітніх жінки або чоловіка на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій за медичними показаннями, та може призвести до реєстрації фіктивних шлюбів, що у подальшому також не сприятиме належному захисту прав і інтересів народженої методом ДРТ дитини.

Заслуговує на увагу пропозиція ГНЕУ щодо доцільності здійснення нотаріального засвідчення справжності підпису письмових заяв щодо згоди членів подружжя (чоловіка та жінки) на застосування методики сурогатного материнства, а також жінки, щодо якої здійснюється така допоміжна репродуктивна технологія, та її чоловіка (зміни до статті ст. 48 Основ).

Комітет Верховної Ради України з питань бюджету у своєму висновку від 14 листопада 2018 року до проекту закону р. № 8625-2 зазначив, що законопроект може потребувати додаткових витрат з державного бюджету. Відповідно до вимог статті 27 Бюджетного кодексу України та частини третьої статті 91 Регламенту Верховної Ради України до нього має додаватися фінансово-економічне обґрунтування.

Комітет Верховної Ради України з питань запобігання та протидії корупції у своїх висновках до всіх трьох альтернативних законопроектів зазначає про відсутність корупціогенних факторів (рішення Комітету від 21 листопада 2018 року, протокол № 127).

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України пропонує прийняти за основу проект закону р. № 8625 та врахувати при його доопрацюванні до другого читання слушні пропозиції альтернативних законопроектів р. №№ 8625-1, 8625-2.

Враховуючи викладене, Комітет Верховної Ради України з питань охорони здоров'я за результатами розгляду ухвалив рішення рекомендувати Верховній Раді України:

проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо захисту прав дітей при використанні допоміжних репродуктивних технологій)» (р. № 8625), поданий народними депутатами України: Унгуряном П.Я., Білозір О.В., Сисоєнко І.В., Солов'єм Ю.І., Лавриком М.І. та Кришиним О.Ю., відхилити;

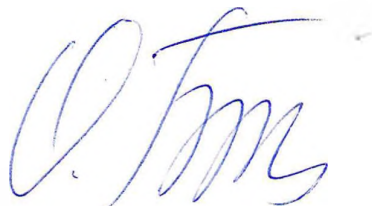
проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо застосування допоміжних репродуктивних технологій)» (р. № 8625-1), поданий народними депутатами України: Макар'яном Д.Б. та Лівіком А.П., відхилити;

проект Закону України «Про внесення змін до Основ законодавства про охорону здоров'я (щодо уникнення дискримінації пацієнтів при використанні допоміжних репродуктивних технологій)» (р. № 8625-2), поданий народним депутатом України Купрієм В.М., відхилити.

Співдоповідачем із зазначеного питання при розгляді його на пленарному засіданні Верховної Ради України пропонується визначити Голову Комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, народного депутата України Богомолець О.В.

Додатки: на 17 арк.

Голова Комітету

О.В. Богомолець